

քէն»։ Ու հոս կը դպչի ճիշտ յատկանշական կէտին՝ զոր մենք երկարօրէն հետամուտ եղանք բացատրելու՝ թէ Սիպիլի հոգիի եւ հոգեկան ձգտումներու դադափարապաշտ երգիչն է։ Իրմէ առաջ եւ իրմէ վերջ յայտնուած չէ, դէթ մինչեւ այսօր, մեր մէջ բանաստեղծուհի մը՝ որ այնքան նուրբ, զգայուն քերթողական էջեր տուած ըլլայ։ Հոն կինն է որ երեւան կու գայ ամէն բանէ առաջ. տիրող հիմնական տարրը ու ոգեւորող ոյժը՝ մոգիչ զգացումն է՝ միացած աշխոյժ երեւակայութեան հետ, որ կեանք եւ շարժում կու տայ տեսարանի մը, հեռուոր եւ անցեալ յիշատակի մը, մոռցուած կամ ներկայ դէպքի մը։ Հետեւաբար սիրտն է որ կը խօսի քան միտքը։ Իմաստասիրական բարձր գաղափարներ, հոգեկան կնճիւններ, կեանքի ու մահուան տիեզերական հարցեր՝ մարդը յաւերժօրէն տաղնապեցնող, չեն զբաղեցնէր զինքը։ Իր թռիչքը այս կատարներուն չի հասնիր. անմատոյց բարձունքներ են անոնք՝ որոնք շատ քիչ բանաստեղծներէ թեւակոխուած են ու անոնք աւելի հանուր մարդկութեան հանձարները կը համարուին քան ազգերու սեպհականութիւններ։

Իրմէ առաջ իբր անդրանիկ զբաղիտուհի՝ կը ճանչնանք մեր արեւմտահայ գրականութեան մէջ Սրբուհի Տիւսարը, Պէշիկթաշլեանի ազգասէր ու ազնիւ հոգիին պատուը, որ մեծ արժանիք ունի հայ կնոջ ազատագրութեան ու կրթութեան կարեւորութիւնը շեշտելուն մէջ իր Մայրա, Արաքսիա, եւ Սիրախոյզ վէպերով, որքան ալ անոնք իբր փրպական արտագրութիւն՝ չներկայացնեն նկատելի արժէք։ Սիպիլի վերջ ունեցանք Չարուհի Գալեմբարեան որ զրեց արձակ եւ ոտանաւոր գործեր ու եղաւ մին եռանդուն աշխատողներէն՝ Ազգանուէր Հայուհեաց Ընկերութեան կազմակերպութեան եւ գործունէութեան մէջ։ Ապա Անայիս (Եւփիմէ Աւետիսեան) զգայուն բանաստեղծուհի, որուն սակայն կը պակսի Սիպիլի արտայայտութեան կատարելութիւնը եւ շնորհքը։ Յետոյ Չարուհի Եսայեան՝ գրական աւելի լուրջ պատրաստութեամբ, բախտը ունենալով անցնելու Փարիզ եւ Սորպոնի մէջ գրական դասախօսութիւններու ունկնդրելու. իր ուղղութիւնը եղաւ վիպական, եւ իրապաշտ նկարագրով տուաւ կեանքի իրական պատկերներ. լաւ արձակագիր եւ տաղանդաւոր գրագիրուհի է անտարակոյս։ Բայց ոչ մէկն անոնցմէ Սիպիլի թողած գրական ժառանգութեան ազնուական բնոյթը, անոր քնարերգական սեռի մէջ ձեռք բերած յաջողութիւնը, հրապարակագրական մեծ եռանդն ու գործունէութիւնը, հայ կնոջ կրթութեան ու իմացական եւ բարոյական բարձրութեան մտահոգութիւնը ունեցած է եւ վաստակած բուն ճիւղերով։

Սիպիլի մեր արդի ժողովրդական գրականութեան մէջ իբր քերթողուհի՝ իր յատուկ տեղն ունի անշուշտ, եւ ներկայ երիտասարդ գրող սերունդը՝ հարկ է որ լուսաւորուի ու ջերմանայ միշտ անոր ազնիւ հոգիին բարութեան, մարդասիրութեան եւ խանդաղատանքի պայծառաշող ճառագայթներով։

Գրասէր հասարակութիւնը կը սպասէ որ լոյս ընծայուին Սիպիլի արձակ գրութիւնները ամբողջապէս՝ թէ՛ վիպական եւ թէ՛ հրապարակագրական, ինչպէս որ կը խոստացուի քերթուածներու հրատարակութեան սկիզբը. ատով միայն կարելի պիտի ըլլայ ճանչնալ անոր ազնուական հոգիին բոլոր ծաղիկները ու տեղեկանալ բոլոր գաղափարներուն ու ծրագիրներուն՝ զոր յղացած է եւ ջանացած գործագրել։

Հ. ՄԵՍՐՈՊ ԶԱՆԱՇԵԱՆ

ՔԱԼԱՆԱՅԱԳԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ՅՈՒՆԵԱՆ

Վ. Հ. ՎԱՐԴԱՆ ՀԱՅՈՒՆԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ

Ս. Ղազարու մէջ Մայիս 24 ին, վանական սրբաբոյր ուրախութեան մթնոլորտին մէջ՝ տօնուեցաւ Քահանայական Յիսնամեայ Յորելեանը Միթիթարեան Միաբանութեան վաստակաւոր անդամներէն Վ. Հ. Վարդան Վ. Հացունիին, որ եռանդուն մը շահ մը հանդիսացած է առաքելական, կըրթական եւ մանաւանդ գրական ասպարէզներու մէջ։ Ամէնէն նուիրական օրերէն մին է անտարակոյս քահանայի մը համար՝ յիսուն տարուան իր գործունէութեան յետադարձ ակնարկովը հրճուել, իր հոգեկան նուիրագործումին ու Աստուծոյ ծառայութեան եւ հոգիներու փրկութեան համար զոհարեալու իր հոգեկան խոնկը՝ վերստին արձարծել Ս. Սեղանի վրայ հանդիսաւոր տօնակատարութեամբ, օրհնելով ու շնորհակալ ըլլալով Աստուծոյ՝ որմէ այդ մեծ պարգեւը ստացած է։ Միթիթարեանի մը կեանքը, — կրօնաւորի եւ քահանայի, — միանգամայն զոհարեում մըն է ամբողջապէս ազգին համար գրական անընդհատ գործունէութեամբ, ուղղուած լուսաւորելու եւ բարձրացնելու զայն մեծ եւ դիտակից ազգերու շարքին, առաջ տանելով անմահ Սերաստացիին սկսած մըտաւորական վերածնունդի գործը այժմեան պահանջներու համաձայն։

Հ. Վարդան Վ. Հացունի արդէն ծանօթ դէմք մըն է գրական հրապարակի վրայ, եւ նաեւ բարի, ազնիւ հոգիի տէր անձնաւորութիւն մը։

Հոգեզալտեան տօնի շքեղ հանդիսաւորութեան օրը, որուն հետ կապուած էր իր յիսնամեայ քահանայութեան յոբելեանի տարեդարձը, Մեծարգոյ Յորելեար Վարդապետը՝ հոգեկան անխառն եւ աշխարհայիններու համար անխառն չհրճուանալի հրճուանքով՝ կը մատուցանէր Անմահ Գառնը բազմաձայն Պատարագի մը դեղեցիկ արարողութեամբ։ Գպիւրներու դասը, որ կազմուած էր Վանքի Նորընծայարանի եւ Մ. Ռ. Վարժարանի աշակերտներէն, պատանեկան եռանդուն եւ խանդավառ հոգիի շեշտով, Աստուծոյ ուղղուած զոհարանական այդ մեծ Աղօթքը աւելի հզօր դարձուցին այն օրը։

Սրբազան արարողութեան վերջ երբ եղբայրական սեղանի շուրջ բոլորուած էինք՝ միայն մտերիմ հիւրերու մասնակցութեամբ, շատ աւելի մօտէն զգալի էր Մեծ. Յորելեարին զոհունակութեան արտայայտութիւնը իր այն պարզունակ ու բարի ժպիտին մէջ, եւ ատով զինքը պատուողները ինքզինքնին աւելի ուրախ կը զգային։

Ուխտիս Ընդհ. Արքահայրը Գերպ. Սրբապետ Վ. Ուլուհոնեան, ընդհանուր Միաբանութեան կողմէն ուղղեց հետեւեալ շնորհաւորական խօսքերը.

Վերապատուեալ Հայր,

Թոյլ տուէք որ յանուն Միաբանութեան հրճուալից սրտով դամ ներկայացնելու Ուխտիս մերձաւոր եւ հեռուոր Հայրերու անկեղծ եւ եղբայրական ամենաջերմ շնորհաւորութիւնները, մաղթելով երկար, երջանիկ եւ արեւշատ տարիներ։

Յիսուն տարիներ առաջ քահանայական ձեռնադրութեամբ՝ Սուրբ Հոգին սիրոյ հրաշալի գեղումով զԶեղ մասնակից կ'ընէր Քրիստոսի յաւիտենական քահանայութեան։

ուր կրօնական ու մտաւորական լուրջ դաստիարակութիւն մը ստանալէ վերջ՝ 1892ին կը ձեռնադրուի քահանայ: Իսկոյն կը յանձնուի իրեն Վանքին Նորընծայարանին մէջ հայերէնի եւ զիտութեանց դասախօսութիւնը, ասպարէզ մը՝ զոր շատ սիրած է եւ խնամքով կատարած միշտ իր կեանքի յաջորդ շրջաններուն ալ: Եռանդուն աշխատակից մ'ըլլալով «Բազմավէպ» ին իր երիտասարդական օրերէն սկսեալ, ջանացած է միշտ հմտակից յօդուածներով իր մասնակցութիւնը բերել այդ Պարբերակներին: Նախասիրած գրական այս տաք կեանքէն բաժնուելով 1901-ին, Միաբանութեանս Վարչական Ժողովի որոշումով կը զրկուի Պոլիս, իբրեւ տեսուչ Բերայի Միաբանական վարժարանին: 1903ի Օգոստոսին կը յանձնուի իրեն Քաղկեդոնի Միաբանական վարժարանի գործակալութիւնը: Վերադառնալով Կ. Պոլսէն Վենետիկ կը տրուի իրեն Մ.-Ռ. Վարժարանի գործակալութիւնը մինչև 1909: Իսկ 1908ին կը յանձնուի եւ իրեն Համալսարանական Ուսանողներու հոգաբարձութիւնը մինչև 1912: այս առթիւ կը պատրաստէ Կանտոնադիրք մը՝ որոշ ձև տալու համար Հոգաբարձութեան եւ Ուսանողներու միջեւ եղած պայմաններու եւ պահանջներու: 1909-ին կ'ընտրուի անդամ Տնտեսական Ժողովին եւ կը մնայ այդ պաշտօնին վրայ մինչև 1914: Այս թուականին կ'ընտրուի Առաջիկայ Միաբանութեանս Վարչական Ժողովին ու միանգամայն իրեն կը յանձնուի նաեւ Ընդհ. Քարտուղարի պաշտօնը մինչև 1916 տարւոյն Մարտ ամիսը: Այս շրջանին, սկսեալ 1913ի Դեկտեմբերէն կը կատարէ նաեւ Վանքի Նորընծայարանի աշակերտաց վերակացութեան փափուկ պաշտօնը: Այնուհետեւ կը գտնենք զինքը վերըստին կոչուած դպրոցական գործունէութեան. յետ երկու տարի (1918ի Հոկտեմբերէն մինչև 1920ի Սեպտ.) Մ.-Ռ. Վարժարանի տեսչութիւնը վարելու՝ կը զրկուի միեւնոյն պաշտօնով Կ. Պոլսոյ Բերայի վարժարանը մինչև 1922: Այս շրջանին Պոլիս կ'ըլլայ նաեւ անդամ Արարողական Ժողովին: Անցնելով Վենետիկ՝

1922ին կը նշանակուի Հոգաբարձու Վենետիկի հայերուն, որոնց թիւը յանկարծական աճած էր Ձմիւռնիոյ աղէտէն վերջ: Մեծաւորի պաշտօնը կը վարէ նաեւ Ժամանակ մը Միլանու նորաբաց Միաբանական վարժարանին մէջ 1927էն վերջ, ու 1929ին վերստին ընտրուելով Ընդ. Առաջիկայ Ուստիս Վարչական Ժողովին՝ կ'անցնի Վենետիկ եւ միաժամանակ կը վարէ նաեւ Մ.-Ռ. Վարժարանի տեսչութիւնը (1929 Սեպտ.-1932 Հոկտ.): Այնուհետեւ կ'առաքուի Պոլստարէշի առաքելական ու վանական գործերով եւ անկէ դառնալով կ'ըմնայ այլևս Վանքին մէջ նուիրուած իր ուսումնասիրութիւններուն: Յատուկ սէր ու գուրգուրանք ունենալով նախնեաց ձեռագիրներուն վրայ՝ 1935էն ի վեր կը կարգուի Ձեռագրապետ, եւ իր լայն հմտութեամբը միշտ հետաքրքրական կը դարձնէ այցելութիւնը ձեռագիրներու բաժնին՝ մանաւանդ հայ այցելուներուն:

Ինչպէս կը տեսնուի այս արագ ակնարկէն Մեծարդոյ Յորելարի կեանքին ընդհանուր գիծերուն վրայ, ան գրեթէ ունեցած է Միաբանութեանս մէջ ամէնէն կարեւոր, նկատելի ու փափուկ պաշտօնները, եւ իր հոգիին, սրտին ու մտքին բոլոր նուիրումովը աշխատած է օգտակար ըլլալ կրթական ու առաքելական ասպարէզներու մէջ: Այսքան զբաղած ըլլալով հանդերձ արտաքին գործունէութեամբ՝ հիացմունք կ'ազդէ իր գրական արտադրութեան ծաւալը զոր կ'անցնինք նկատելու յաջորդ մասով:

* * *

Գրական մարդը Վ. Հ. Վարդան Վ. ի մէջ զանազան ուղղութիւններով յայտնուած է, սկիզբը լեզուաբան եւ մատենագրական ճիւղերու յարող, սակայն փութով կը գտնէ իր բնորոշիչ գիծը հայ եկեղեցապատմական, ծիսական եւ հնախօսական հարցերու ուսումնասիրութեան մէջ: Ու այս ուղղութեամբ իր արտադրութիւնը պատկանելի քանակ մ'ունի: Կը նշանակենք հոս նախ առանձին հատորներով լոյս տեսած գրքերը, եւ յետոյ նաեւ զանազան

պարբերակներէրու մէջ երեւցած իր կարեւոր յօդուածները:

Հրատարակութիւն Գերբուածոց Պետրոս Աղաւեանի, հանդերձ կենսագրութեամբ (1896), Խորհրդածութիւնի Եղիշէի Պատմութեան վրայ (1896), Հայ Եկեղեցւոյ Պատարագի օրերն ու տեսակները (1899), Երդմունքի հին Հայոց մէջ (1910, կրկին տպ. 1932), Չաշեր եւ Խնոյժի հին Հայաստանի մէջ (1912), Հայ Դրօշները Պատմութեան մէջ (1919, կրկին տպ. 1930), Հայ ծէսն 1911ի ազգ. Սիւնիոյսի գործոց մէջ (1919), Դաստիարակութիւնն հին Հայոց քով (1923), Յայտնութիւն նշխարաց եւ վկայաբանութիւն Եր. Տեառն Կոմիտասայ (1923), Պատմութիւն հին հայ տարագին (1924), Կարեւոր խնդիրներ հայ Եկեղեցւոյ պատմութեան (1927), Կարողիկոսական ընտրութիւն եւ ձեռնագրութիւն պատմութեան մէջ (1930), Ուղղագրութիւն եւ առոգանութիւն հայերէնի (1937), Մովսէս Խորենացի կը դառնայ ի Ե. դար (1935), Պատարագամատոյց քրեւութեամբ բնագրին եւ արարողութեանց (1936), զոր պատրաստեց Գերջ. Աւետիս-Պետրոս Ժ. Արիիարեան կաթողիկոսի առաջարկին վրայ, Հայուհին պատմութեան առջեւ (1936) գիրք մը՝ որ մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուց եւ տարածուեցաւ փութով ազդին մէջ, Պատմական եւ կրթական ակնարկ հայ ազգին վրայ (1940), զրուած խոսակերէն լեզուով:

Ազգային պարբերական մամուլի մէջ տուած իր կարեւոր յօդուածներն են հետեւեալները. Պոլսէն Վենետիկ (Մանգումէ, 1904), Դէպի Մալկարա (Մանգումէ, 1906), Եկեղեցական ամուսնութիւնը (Բիւզանդիոն, 1906, Մանգումէ, 1906), Սըրբոց նշխարները (Բազմավէպ, 1906), Հայ Եկեղեցին Եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւն ունեցած է միշտ (Բազմավէպ, 1906, Բիւզանդիոն, 1906), Ժամանակը եւ Կոչնակ (Բազմավէպ, 1910), Հին Հայոց հարսանիքը (Տարեցոյց Թէոդիկի, 1912), Կուսաստանի Հայաստանի մէջ (Բազմավէպ 1923), Հաւատաբանութիւնն Հայոց մէջ (Տարեցոյց Թէոդիկի 1926), Հ. Ալիշանի

հետ (Բազմավէպ, 1926), Գերբուած յարկերն հին Հայաստանի մէջ (Տարեցոյց ազգ. Հիւանդանոցի, 1927), Հայ Կանոնագրութեան աղբերակ-Արեւելեան Կանոնագրութեանց մէջ. Պրակ Ը. Խոսակերէն գրուած (1932), Աստուածաշունչն ու Հայաստան (Բազմավէպ. 1935), Հոռութեան եւ հայկական կցորդութիւնի մշակոյթի եւ քաղաքական ասպարէզի մէջ միջին դարուն (Հրատարակուած Հոռութեան Ուսմանց Համաժողովի Գործերուն մէջ 1935), Հոռութեան ծէսի ազդեցութիւնը հայկական վրայ (Հրատ. նոյն Հաստատութեան 1938ի Համաժողովի գործերու մէջ), եւ այլն եւ այլն . . . :

Այս վերջին յօդուածները եւ հրատարակած վերջին գիրքը՝ զոր վերեւ նշանակեցինք, ցոյց կու տան՝ թէ ինքը վերջերս զբաղած է մեծապէս հայ քաղաքակրթութիւնը ծանօթացնելու եւրոպական շրջանակներու մէջ, եւ այս սկսած է մանաւանդ այն ատենէն՝ երբ 1935ին Հոռութեան Ուսմանց ձեռնարկական Կազմակերպութիւնը (Հոռմ) կոչ մը ուղղած ըլլալով Միաբանութեանս մասնակցելու այս գիտական ընկերութեան, Ուստիս Վարչութիւնը՝ նշանակած էր այս գործին համար Հ. Վարդան Վարդապետը, որ ստուգելու վրայ եւ պատուաբեր կերպով կատարեց եւ կը կատարէ դեռ մինչեւ այսօր՝ տալով պարբերական բանախօսութիւններ հայ եւ հոռմական յարաբերութիւններու վրայ եւ այլ տեսակէտներով:

Իր կատարած ուսումնասիրութիւններով ան կու գայ լոյս սփռելու հին հայ անցեալին վրայ, ծանօթացնելով այսօրուան հայուն նախնեաց կեանքն ու սովորութիւնները՝ անցած այլևս պատմութեան եւ հնախօսութեան:

Գրական արտադրութիւններով իր բերած օգուտը թերեւս շատ աւելի գնահատելի ըլլար՝ եթէ ան կեդրոնանար այս ազգային հնախօսութեան մարդին մէջ ու շարունակէր տալ զուտ մասնագիտական գործեր՝ փոխանակ ընդլայնելու եւ տարածելու իր ջանքերը եկեղեցա-պատմական, կամ նոյնիսկ մատենագրական բնոյթ

ունեցող մանր գործերու վրայ:

Անխոնջ աշխատող մըն է անտարակոյս մեր Յորելեար Հայրը, եւ է մին այն մտաւորականներէն զոր Մխիթարեան տունը՝ իբրեւ գիտական միջավայր՝ գիտցած է միշտ պատրաստել, եւ ներկայիս ան կը կազմէ մէկը այդ գրական հոյլին երկցագոյն անդամներէն:

Ամփոփուած իր սենեակին լուսթեան մէջ՝ ու անբաժան աշխատանքի զբաւեղանէն, ան գրեթէ ամէն տարի նոր հատորով մը կու գայ ճոխացնելու ազգային բանասիրութիւնը: Զինքը ճանչցողները՝ հայ թէ օտար, կը գնահատեն միշտ իր մէջ ուսումնասէր անձնաւորութիւնը՝ որ գրքի աշխարհէն միայն համ կ'առնէ: Իր մտաւորական աշխատութեան գրութեան մէջ նկատելի է հիացմունք պատճառող իր կանոնաւորութիւնը, կարծես ժամացոյցի զարկերուն համաչափութեան հետ լարուած, ու անփոփոխելի՝ տարւոյն ամէնէն աննպաստ պայմաններու եւ պարագաներու մէջ անդամ: Բան մը որ իսկոյն աչքի կը զարնէ իր այս մտաւորական աշխատանքի տեսակէտով կարեւոր՝ իր առողջական վիճակին տարած չափաւոր եւ արդար ինամքն է, որուն շնորհիւ ան տակաւին կը պահէ իր վրայ թարմ երիտասարդութեան կարմիր եւ առողջ գոյնը: Անշուշտ այս պարագան մեծապէս կը նպաստէ իրեն անխոնջ նուիրուելու գրաւորական վաստակներու, լրիւ եւ ամբողջապէս կարենալ օգտուելու համար Ս. Ղազարու գիտական միջավայրին ընձեռած բոլոր առաւելութիւններէն: Բայց այս ամէն բանէ աւելի՝ տոկուն կամքն է որ կը գործէ անոր մէջ, եւ գիտակցութիւնը՝ թէ ուսումը կը բարձրացնէ, կ'ազնուացնէ մարդը եւ օգտակար կը դարձնէ ընկերութեան ու մասնաւորապէս Ազգին որուն զաւակն է:

Ներկայիս ձեռքին տակ ունի գրեթէ լրացած եւ նոր սկսուած ուրիշ գործեր, զոր կը յուսանք ի մօտոյ տեսնել լոյս ընծայուած. եւ անոնց մէջ գլխաւորապէս ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը հայ եկեղեցական կանոններու վրայ:

Ու հոս մեզի ուրիշ բան չի մնար ընե-

լիք՝ բայց եթէ կրկնել մեր շնորհաւորութիւնները՝ մաղթելով բովանդակ Ազգին հետ, որ դժբախտաբար պատերազմի պատճառաւ չկրցաւ իր գնահատանքի ձայնը լսելի ընել, բազմաբղիւն տարիներու դեռ երկար շարք մը, որպէս զի ամբողջացնէ իր գրական ծրագրին բոլոր կէտերը:

ԽՄԲ.

ՀԱՅ ՍՐԲԱԶԱՆ
ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ
Հ Ո Ռ Մ Ի Մ Է Ջ

Հայ սրբազան երաժշտութիւնը, մեր նախնիքներուն ամէնէն գեղեցիկ աւանդներէն մին է որ հայ ժողովուրդի ոգին և ըզգայնութիւնը, ուրախութիւնն ու ցաւը, պաղատանքն ու տառապանքը և ստեղծագործ զօրութիւնը կը պատկերացնէ՝ եւրօպական շրջանակներու մէջ արժանացած է յաճախ մեծ գնահատանքի եւ ծափահարութիւններու:

Այդ պարագան կրկնուեցաւ դարձեալ վերջերս Հոռոմի մէջ: Քահանայապետական Բարձրագոյն Երաժշտանոցի Վարչութիւնը 1942 ի տարեշրջանին համար՝ գեղեցիկ գաղափարը յղացած էր կազմակերպելու շարք մը բանախօսութիւններ արեւելեան ծէսերու եկեղեցական երաժշտութեան շուրջ՝ հրաւիրելով մասնագէտներ:

Յատուկ հրաւեր մը եւս կը հասնէր Միաբանութեանս Ընդհ. Աթոռակալ Հ. Ղեւոնդ Վ. Տայեանին, որ արդէն իբր նախկին աշակերտ Քահանայապետական Երաժշտանոցին, եւ մանաւանդ ուրիշ առիթներով եւս իր կատարած բանախօսութիւններու եւս իր կատարած ծանօթ դէմք մը կը նկատուէր հոն:

Բանախօսութեան օրը կը զուգադիպէր Ս. Վարդանանց տօնին հետ փետրուար 21 ին: Բանախօսը իր յարգանքի տրիտուրը մատուցանելէ վերջ մեր Հայրենիքի ու Կրօնքի մեծ Դիւցազին Վարդանի, կը սկսէր մտնել իր նիւթին մէջ: Իրեն յատուկ

ինամքով ու կատարելութեամբ պատրաստուած բանախօսութիւն մըն էր, ուր անհայ սրբազան երգի ծագման համառօտ պատմականը կ'ընէր ցոյց տալով անոր առնչութիւնը բիւզանդականին հետ ու միանգամայն հայկականին առանձնայատուկ գոյնն ու նկարագիրը, առաջ բերելով մեծ հետաքրքրութիւն ունկնդիրներու մէջ:

Տեղի ունեցած բոլոր բանախօսութիւններու մէջ հայկականը յատուկ պատուաբեր հանգամանք մ'ալ ունեցաւ, վասն զի Արեւելեան եկեղեցիներու Ս. Ժողովին Վսեմաշուք Քարտուղար Ծիրանաւորը Ե. Թիսարան, անոր վերապահած էր պաշտօնապէս նախագահելը: Իրեն կ'ընկերանային արքեպիսկոպոսներ, բարձրաստիճան պաշտօնականներ, որոնց մէջ նկատելի էին Արեւելեան Ժող. Փոխ. Գերպ. Արաթա Արք.ը, Հաւատաքնութեան Ս. Ժողովին Փոխանորդ Գերպ. Օթթաւիանի, Գերպ. Սարգիս Արք. Տէր-Արրահամեան՝ Ձեռնադրիչ հայ ծիսի, Ս. Պողոսի Բենեդիկտեան վանքին Աբբան, Քահանայապետական Արարողութեանց Նախագահ՝ Գերպ. Ռեսպիկի, Պեթապետական Համալսարանի Մարդակազմական Բնախօսութեան Հաստատութեան վարիչ՝ Փրօֆ. Պայլիոնի, Իտալիոյ Ժողովրդական Մշակոյթի Նախարարութեան կողմէ Մաէսթրոյ Թիպի, զօրավար Տալսոյ, հայ գաղութը, նաև Լեւոնեան վարժարանի և Մխիթարեան Ուսանողարանի աշակերտութիւնը, որոնք իրենց մասնակցութիւնը եւս բերին խմբերգական բաժնին մէջ:

Բանախօսութեան ընթացքին յարգ. Հայրը կու տար նաեւ ձայնական նմոյշներ հայկական երգերէն: Ինքը անձամբ երգեց մէկ քանին մեր գեղեցիկ ու յատկանշական ստեղծութիւններէն իր անոյշ եւ հնչուն ձայնով՝ որով օժտած է զինքը բնութիւնը: Իսկ խմբերգը, ճարտար գեղավարութեամբ Լեւոնեան Կղերանոցի Փոխ-տեսուչ Տ. Յովսէփ Վ. Գաֆթանճեանի, շատ հաճելի ժամանց մը ընծայեց հրաւիրեալ ունկնդիրներուն, որոնք յետոյ գովեցին թէ՛ հայ սրբազան երգին ինքնատիպ գեղեցկութիւնը եւ թէ՛ երգեցողութեան անթերի ճշգրտութիւնը:

Ստուգիւ մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուցած է վերոյիշեալ բանախօսութիւնը Հոռոմի երաժշտասէր շրջանակներու մէջ, ու մայրաքաղաքին բազմաթիւ լրագիրները արձագանգ տուած են անոր, որոնց մէջ յատկապէս Վատիկանեան Պաշտօնաթերթը «Osservatore Romano» որ կոկիկ ամփոփում մ'ալ ըրած է խօսուած նիւթին, զոր մեր ընթերցողներուն կը ներկայացնենք, ցոյց տալու համար թէ ո՛րքան կարեւորութիւն կու տան եւրոպացի ուսումնասէրները արեւելեան ծիսական կամ եկեղեցական խընդիրներուն:

«... Հայ երգի ծագումը, կ'ըսէր յարգելի բանախօսը, կապուած է բնականաբար հայկական ծէսին հետ, որ հայ գրեթէ գիւտով Ե. դարուն՝ կը ստանար «տեղական ու սեպհական գոյն ու նկարագիր. այդ շրջանին է որ հայ Ծարականը կը սկսի ձևանալ: Սակայն եղանակները «յաջորդ սերունդին աւանդելու կերպը կը «մնայ դեռ բերանացի աւանդութիւնը: «Ծրվակայ ժողովուրդներու հետ չիման մէջ մտնելով, հայ երաժշտագէտները կը «կրեն ազդեցութիւն անոնց երաժշտական «արուեստէն. այսպէս Ը. դարուն Ստեփանոս Սիւնեցիի ձեռնարկով հայկական «երաժշտութիւնը կը կազմուի Բիւզանդական դրոսութեան վրայ չորս բուն կամ հա-«յապատ (ԱԶ, ԲԶ, ԳԶ, ԴԶ) եւ չորս «կազմանք (ԱԿ, ԲԿ, ԳԿ, ԴԿ) ձայներով. «բիւզանդական է նոյնիսկ նշանագրութիւնը եւ անուանակոչումը խաղերուն:

«Անցնելով ապա, բանախօսը երգերու «եղանակային կառուցուածքին, յիշատակեց մէկ քանի պատմական երգահաններ «րու անունները, այսպէս Վահան Գողթ-«նացիի քոյրը (Ը. դար) որ իր եղբոր «նահատակութեան առթիւ յօրինած է սըր-«տակեղեք մեներգ մը, եւ ապա Ս. Ներ-«սէս Ծնորհալի հայրապետը որ հայ եկե-«ղեցոյ Ծարականը ճոխացուցած է գեղե-«ցիկ ու զանազանեալ երգերով: Բազմա-«թիւ եղանակներու հեղինակները սակայն «մեզի կը մնան դեռ անձանօթ: Անոնց «կրած օտար ազդեցութիւնը եւ ծագումը «ճշգրտորէն ուսումնասիրելը, յունական-